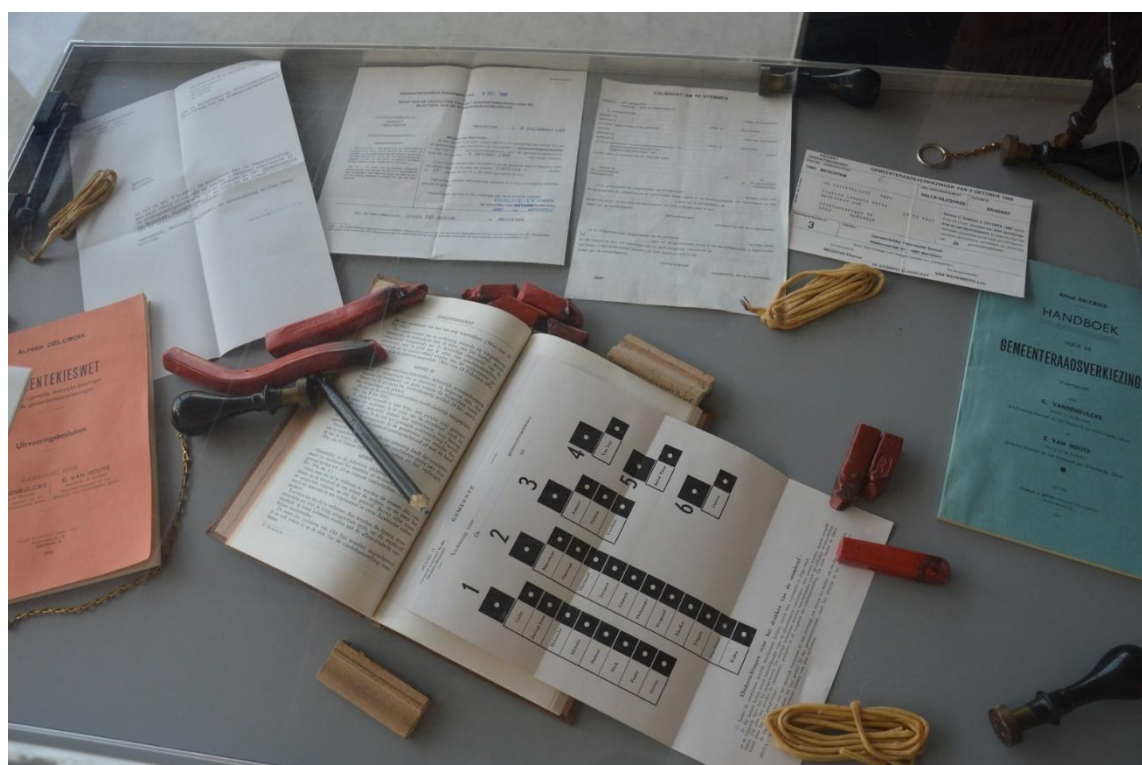

't Es keus in Mercht'n

Heempraatje rond gemeenteraadsverkiezingen in Merchtem.

Wouter Robberechts

2025

Een momentopname van de tentoonstelling tijdens Merchtem-kermis 2018

Ten geleide...

Dat we in een democratie leven, is een open deur intrappen. Iedereen kent het systeem goed, al laat het zich niet zo makkelijk omschrijven. Letterlijk vertaald vanuit het oud-Grieks, betekent democratie “het volk heerst” (over het land). De Amerikaanse president A. Lincoln (1809-1865) omschreef het zelf als “een regering van het volk, door het volk, voor het volk”. Dat klinkt eenvoudig, maar is het niet – er zijn immers heel wat soorten democratie verspreid over de wereld. Denken we bijvoorbeeld maar aan de democratie in de V.S., die lijkt op de onze maar er ook sterk van verschilt.

Niet alleen geografisch bestaan er verschillende democratieën, ook doorheen de tijd is dat het geval. De Belgische liberale democratie van 1831 verschilt sterk met die van vandaag. Zowel het politiek systeem als het kiespubliek zijn sterk veranderd in de tijd.

Ook in Merchtem hebben die veranderingen zich laten voelen – ook al opperen sommigen misschien dat er “nooit iets verandert”. Het klopt dat de politieke mallemolen al een kleine 200 jaar draait rond de strijd om de burgemeesterssjerp en de schepenambten. Evenzeer klopt het dat het steeds weer lijkt op een ‘strijd om het grote gelijk’... Toch is de manier waarop die strijd gestreden wordt sterk veranderd. Ook de inzet van de verkiezingen verandert doorheen de jaren omdat ook de samenleving en dus de ‘hete hangijzers’ veranderen...

Dit bescheiden heempraatje is samengesteld uit een aantal teksten die bedoeld waren om de tentoonstelling van heemkring Soetendaelle over gemeenteraadsverkiezingen in groot-Merchtem (augustus 2018) te begeleiden.

Dit heempraatje schetst enerzijds een algemeen beeld over gemeenteraadsverkiezingen en focust daarna op enkele thema's. Het heeft niet de ambitie om een 'volledige' geschiedenis van de Merchtemse verkiezingen te schetsen, daarvoor was het onderzoek dat gevoerd werd naar aanleiding van de tentoonstelling te beperkt.

In ieder geval wensen we u, beste lezer, veel leesplezier.

Betalen om te mogen stemmen? Of liever 'moeten gaan stemmen'? Over de strijd om algemeen stemrecht.

Bij de stichting van België in 1830 zag het land er helemaal anders uit. Er was een enorme kloof tussen arm en rijk, analfabetisme was nog wijdverspreid, de Nederlandse taal werd gediscrimineerd, gas en elektriciteit bestonden nog niet, er was geen openbaar vervoer

Op politiek vlak heerste de mening dat inspraak in politiek enkel was weggelegd voor "ontwikkelde en onafhankelijke" burgers. Om te mogen gaan stemmen (er was geen opkomstplicht), moest je 25 jaar zijn en een cijns betalen. Niet erg democratisch dus: minder dan 1% van de Belgen bracht een stem uit voor wetgevende verkiezingen van 1830. Beslissingen werden genomen door én in het voordeel van de superrijken.

Toch was men op gemeentelijk vlak rekbaar: omdat in de grondwet nergens werd gesproken van een minimumcijns, was de kiescijns in 1836 in de meeste gemeenten een pak lager voor de gemeenteraadsverkiezingen dan voor de nationale verkiezingen. Bovendien kon men in veel gevallen al op 21 jaar gaan stemmen voor de gemeenteraad... Met de gemeenteraadsverkiezingen van 1846 telde Merchtem 178 kiezers op een bevolking van 4.400 inwoners (ca. 4 %).

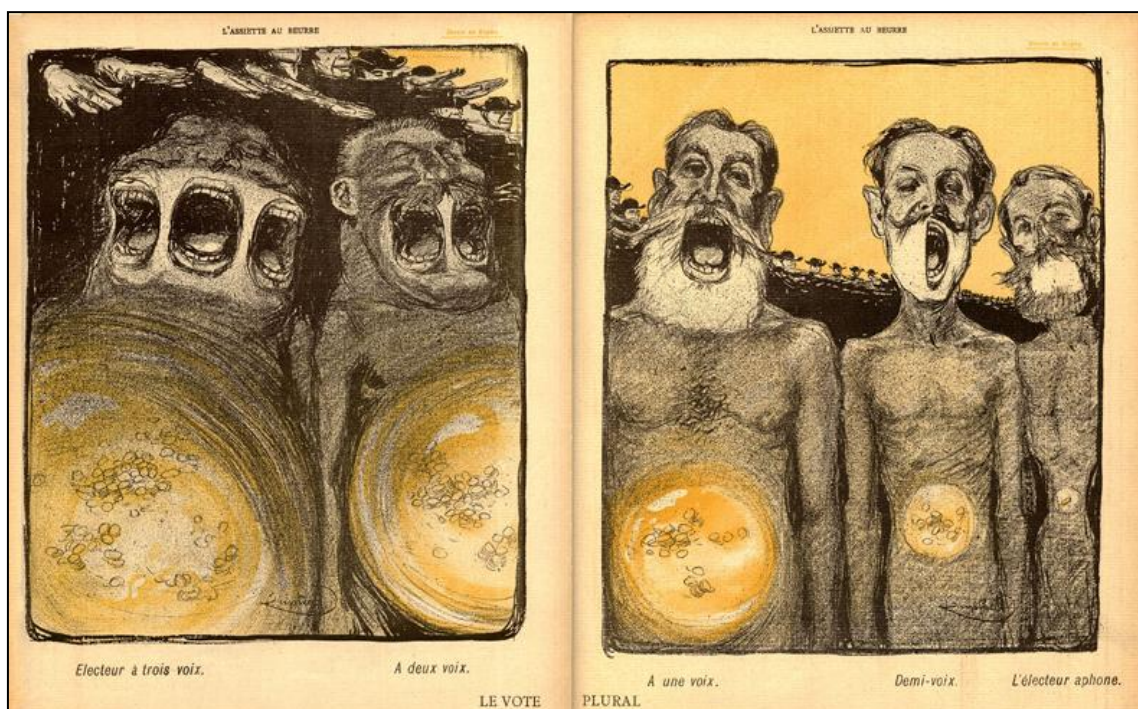
In de tweede helft van de 19de eeuw kwamen er grote veranderingen, vanaf de opkomst van de arbeidersbewegingen (socialisten, communisten en christendemocraten). Gewone mensen eisten voortaan politieke rechten op. Ze hoopten via politieke weg hun eigen werk- en levensomstandigheden te verbeteren. De machthebbers verzetten zich hevig, vooral omdat marxisten (socialisten en communisten) revolutie predikten! Er volgden bloedige stakingen en betogingen ... Maar gaandeweg zagen de machthebbers in dat ze hun macht moesten delen, anders zouden ze hun macht volledig verliezen... Die nieuwe situatie bracht enkele vragen met zich mee: hoeveel macht moest er afgegeven worden? Aan wie? Op welke manier? En hoe snel? De machthebbers probeerden op allerlei manieren de revolutionaire stemmen in het hele land te doen verstommen, liefst door zo weinig mogelijk macht af te geven. Daarvoor experimenteerden ze lokaal. Met andere woorden: de gemeenteraadsverkiezingen werden tussen 1830 en 1919 een soort proeftuin voor onze consensusdemocratie.

Om (een beetje) toe te geven aan de eisen van de arbeidersklasse, voerde men in 1883 een systeem in waarbij alle mannen lokaal mochten gaan stemmen op drie voorwaarden. Ten eerste moesten ze een eengezinswoninghuren of bezitten. Daarnaast moesten ze een diploma op zak hebben van de lagere school. Was dat niet het geval, dan kon je bewijzen dat je "verstandig genoeg" was door een kiesexamen af te leggen. Tot slot moest je al twee jaar in je gemeente wonen. *"Een eerlijke en ordelijke arbeider, die van zijn werk houdt en zijn familie toegewijd is, verlaat zijn fabriek noch huis,"* stelde een parlamentslid in die tijd. Vanaf dan zien we op de kieslijsten ook gewone beroepen opduiken: landbouwer, arbeider ... Toch stond dit systeem nog ver van de huidige democratie: enkel rijkere arbeiders kregen inspraak.

In het jaar van “de keus” van 1892 telde Merchtem-centrum 4.743 inwoners (2455 mannen en 2288 vrouwen). Van alle inwoners brachten 85 mensen een stem uit voor de nationale verkiezingen. Dat is zo’n 1,7 % van de totale bevolking. Voor de gemeenteraadsverkiezingen lag het percentage wat hoger: 9.8% (469 uitgebrachte stemmen).

De wet van 1883 verjoeg het ‘spook van de revolutie’ niet. Dat is nogal logisch, omdat het gros van de bevolking op politiek vlak niet meetelde. Ook na 1883 vonden heel wat stakingen en betogingen plaats. Socialisten en daensisten (christendemocraten) eisten 1 stem per man, zonder voorwaarden. Aanvankelijk gaf de rijke burgerij niet toe, maar tien jaar later volgde een nieuwe toegeving met de invoering van het algemeen meervoudig mannenstemrecht (1893).

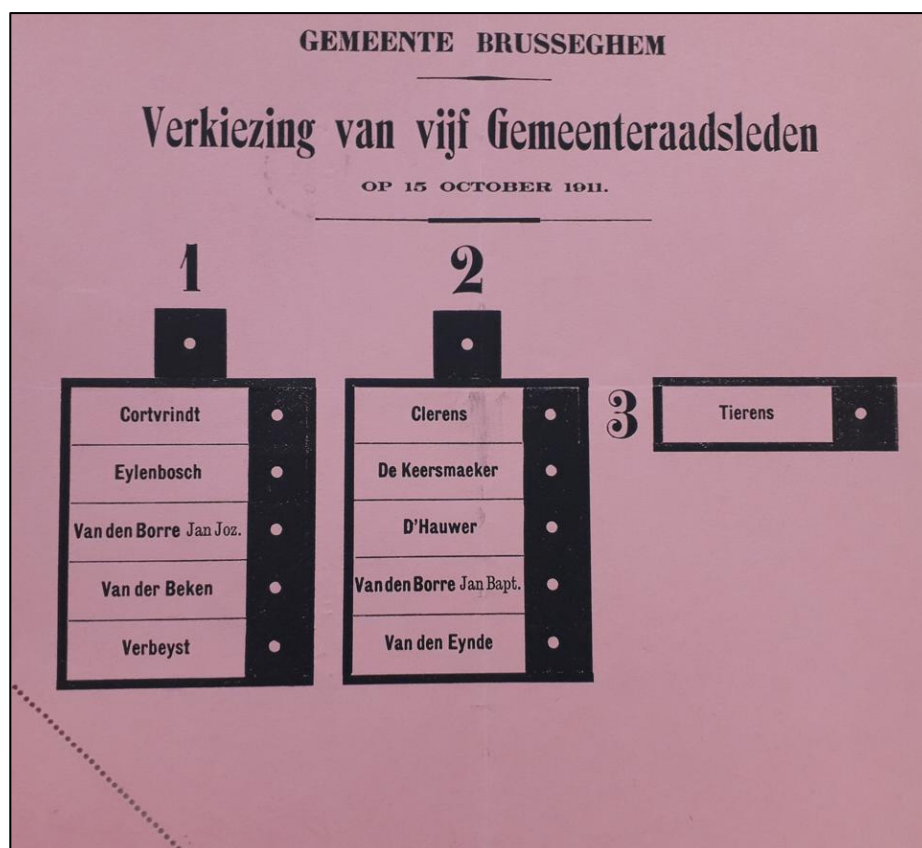
Op de voorwaarde van opkomstplicht, kreeg elke man vanaf 21 jaar kreeg nu één stem. Maar ... mits een aantal voorwaarden kon men meerdere stemmen uitbrengen: wie een gezinshoofd ouder dan 35 jaar was, wie een bepaalde rijkdom beschikte, wie over een bepaald diploma beschikte of wie ambtenaar was kon extra stemmen uitbrengen. Op nationaal vlak kon men er maximum drie uitbrengen, op lokaal vlak vier... Vooral de eerste twee voorwaarden moesten ervoor zorgen dat behoudsgezinden een grotere stempel konden drukken op de samenleving dan de rest.

Spotprent op het algemeen meervoudig stemrecht. Let op de grootte van de monden in combinatie met het aantal munten in de buik. Afbeelding van 'Kupka' in het Franse satirische weekblad 'L'Assiette au Beurre', 3 mei 1902.

De Merchtemse kiezerslijst (centrum) telde in 1896 zo'n 953 kiezers, waarvan 632 met 1 stem, 140 met 2 stemmen, 94 met 3 stemmen en 87 met 4 stemmen. In totaal kon men er dus 1542 stemmen uitbrengen. Opmerkelijk: de laatste categorie (de elite) kon 348 stemmen uitbrengen, dus meer dan de helft van het aantal van het gewone volk!

Het mag dan ook niet verbazen dat de revolutionaire druk op de ketel bleef... Daarom werd in 1895 een nieuwe gemeentelijke kieswet ingevoerd. Om te voorkomen dat er te veel mensen zonder ervaring tegelijk in de politiek kwamen, werden de gemeenteraden om de vier jaar voor de helft vernieuwd (de ambtstermijn lag toen op 8 jaar). Daarnaast mocht men in steden (een week na de verkiezingen) nog eens acht aanvullende gemeenteraadsleden kiezen, waarvan de helft vertegenwoordigers waren van arbeiders en de andere helft vertegenwoordigden de bedrijfsleiders. Voor het eerst vonden nu ook socialistische en daensistische politici hun weg naar het (gemeente)bestuur. Deze wet maakte de gemeentepolitiek behoorlijk ingewikkeld, maar leerde de machthebbers dat er met die "revolutionairen" wel te praten viel...

Stembiljet voor de gemeenteraadsverkiezing van 1911, Brussegem. Let op het scheurstrookje... ¹

¹ ARAA. Provinciebestuur Brabant. Reeksen L en M. Dossiers inzake de validering van de gemeenteraadsverkiezingen op 15 oktober 1899. 3 (Brussegem)

Na de Eerste Wereldoorlog volgde alweer een belangrijke verandering. Het land was deels kapotgeschoten en heel wat mensen hadden honger en letterlijk niets. Iedereen wist dat de heropbouw van het land jaren zou duren. Uit angst voor een communistische revolutie (zoals in Rusland in 1917), liet koning Albert I een nieuwe regering samenstellen. Daarin waren alle grote politieke partijen (katholieken, liberalen én socialisten) in vertegenwoordigd. Naast een nieuwe regering werd er ook algemeen enkelvoudig stemrecht (1919) ingevoerd. Voortaan had elke man vanaf de leeftijd van 21 jaar één stem.

Daarnaast worden de gemeenteraadsverkiezingen sinds 1921 om de zes jaar gehouden, terwijl het vroeger om de 8 jaar was. De gedeeltelijke vervanging van de gemeenteraad werd tezelfdertijd geschaft.

Gemeente MERCHTEM

Verkiezing van 11 Gemeenteraadsleden, Zondag 24 April 1921

1	2	3	4
Vercaeren	Van den Bril	De Geest	Lombaert
Van Gucht	Savoir	Beeckman Jan-B ¹	Mertens
Van Ginderachter	Verbraecken		Van den Bossche
Mertens	Cochez		
De Smedt	Van Cappellen		
Verlinden	Van Assche		
Stuckens	Sergoyne		
Beeckman, Petrus	Van Buggenhout		
Van Wemmel	Van der Stappen		
De Breucker	Wijnants		
Van den Houte	Van Overstraeten		

Stembiljet voor de gemeenteraadsverkiezing van 1921, Merchtem. ²

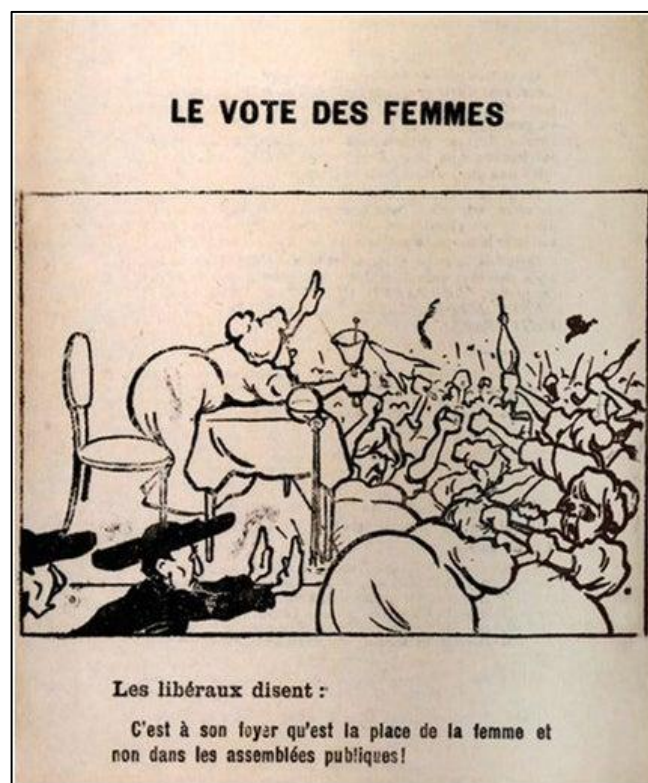
² ARAA. Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938. Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 166. Valideringsdossies van de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 (Merchtem).

Over vrouwenstemrecht...

Met de invoering van het enkelvoudig stemrecht werd een belangrijke stap gezet in het democratiseren van het land. Toch bleef een groot deel van de bevolking in de kou staan op politiek vlak, namelijk vrouwen. Nochtans hadden zij ook al van zich laten horen.

In de jaren 1860 doken de eerste feministes op in ons land, voornamelijk in de grote steden. Deze “suffragettes” streden voornamelijk voor 1 ding: vrouwenstemrecht. Ze geloofden dat, eens vrouwen zouden deelnemen aan de politiek, in korte tijd discriminatie tussen man en vrouw zou verdwijnen. Gelijke rechten zouden dus een logisch gevolg zijn...

Toch verliep de strijd voor vrouwenkiesrecht niet over rozen. De strijd van de suffragettes was er vooral een van vrouwen uit de ‘betere klassen’. Ze vonden weinig voeling met vrouwen uit armere lagen van de bevolking. Bovendien volgden de meeste mannen hun manier van denken niet. In parlementaire debatten doken vaak dezelfde argumenten op: vrouwen zijn “te emotioneel” voor politiek; enkel mannen kunnen gezag dragen, vrouwen moesten zich bezig houden met het huishouden, vrouwen zijn niet geïnteresseerd in politiek, ze begrijpen politiek niet, vrouwen hebben al een grote invloed op mannen (en dus indirecte inspraak) ...

Een spotprent over het vrouwenstemrecht. We zien vrouwen elkaar in de haren vliegen en op de voorgrond katholieke priesters die de boel proberen te kalmeren. Onderaan valt de visie van de liberale partij te lezen: “t Is aan de haard dat de plaats van de vrouw is, en niet in de openbare vergaderingen!”

Spotprent uit ‘De waarheid in beelden en woorden/Le livre d’images’.

Rahlenbeck, ca. 1900 (stadsarchief Brussel).

Ook voor het vrouwenstemrecht zou de Eerste Wereldoorlog een belangrijke katalysator zijn. Door de afwezigheid van een groot deel mannen, moesten vrouwen de samenleving en economie draaiende houden. Ze moesten “hun mannetje staan”. Na de oorlog eisten ze hun politieke rechten op. Die kregen ze ook in heel wat landen, maar in België slechts halfslachtig.

De socialistische en liberale partijen waren bang dat volwaardig vrouwenstemrecht automatisch meer stemmen zou opleveren aan de katholieken. Opnieuw werd het gemeentelijk vlak de experimenteerruimte: in 1921 kregen vrouwen stemrecht (en recht om zich verkiesbaar te stellen) op gemeentelijk vlak. Voor volwaardig stemrecht (op nationaal niveau) moesten ze wachten tot 1948.

Enkele decennia later bleek het aantal vrouwen in de politiek vrij gering. Daarom werden er vanaf de jaren 1990 een aantal quotawetten gestemd. De laatste dateert van 2005 en bepaalt dat kieslijsten evenveel vrouwelijke als mannelijke kandidaten moeten tellen. Bij een oneven aantal kandidaten, mag het verschil tussen de geslachten niet groter zijn dan één. Tot slot mogen de kandidaten op plaatsen 1 en 2 niet van hetzelfde geslacht zijn.

Hoe zat het in groot-Merchtem? Een eerste opmerkelijk feit rond vrouwenstemrecht deed zich voor bij de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 te Brussegem. Daags na de verkiezingen diende Philip Verhaegen, lijsttrekker van lijst 1, klacht in bij de lokale overheden en de provincie. Hij beweerde dat zijn partij benadeeld werd omdat er in het “kiesbureel der vrouwen [...] bedrog omging”. Volgens Verhaegen was een bijzitter (die eveneens kandidaat was op lijst 2) ‘met eene kiesster bezig’ (lees: hij ging met kiezers mee tot in het stembureau om hen er te beïnvloeden). Te zijner verdediging haalde hij drie vrouwelijke getuigen aan. Pikant detail: Verhaegen had in het bewuste kiesbureel geen bijzitter van zijn eigen partij “ten oorzake van laattijdig indienen”. De voorzitter van het bewust stembureau, Emiel De Keersmaecker, werd op het matje geroepen en legde een verklaring af die u hieronder kan lezen: ³

³ ARAA. *Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938. Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 159. Valideringsdossies van de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 (Brussegem).*

“Zooals eenieder weet kwamen de kiessters voor de eerste maal ter stemming op 24 april laatstleden. Het grootste deel der vrouwenkiezers was dan ook onervaren in de kiesverrichtingen en wisten niet waar zij zich moesten begeven om te gaan stemmen, noch wat zij daarna met hunnen stembrief moesten aanvangen. Ten einde den goeden gang der verrichtingen te verzekeren had ik de bijzitster Aelbrechts Catharina, aan wie ik het recht van politie overgelaten had, bijzonder gelast om daar de kiester, die hunnen stembrief ontvangen hadden, de afschutsels (isolairs) aan te wijzen die beschikbaar waren om er te gaan stemmen en om hen daarna de stembus aan te wijzen waar zij hunnen brief moesten insteken.

De hele kwestie verdeelde de gemeente, in het dossier met de klacht dook zelfs een brief op van de in Brussegem wonende baron De Viron – lokaal gezien een maatschappelijk ‘zwaargewicht’. Daarin schreef hij dat ook hij overtuigd was dat er onregelmatigheden waren gebeurd, maar dat “getuigen bang waren om te praten”.

Uiteindelijk werd de klacht door de Bestendige Deputatie nietig verklaard. Als argumenten werd aangehaald dat Verhaegen zelf geen getuige had en dat het om slechts twee klachten ging. Als gevolg daarvan raakte Verhaegen niet verkozen. Zijn rivaal, Cornelius Van den Borre, haalde de absolute meerderheid binnen.

[illegible]

10

Wanneer de eerste vrouw zich verkiesbaar stelde in Brussegem en Hamme, konden we voorlopig nog niet achterhalen. In Merchtem-centrum verscheen de eerste vrouw op een politieke lijst in het jaar 1946. Het ging om Helena Willems (CVP), gekend als de echtgenote van dokter Georges Vanden Houte. Zij werd meteen ook verkozen tot eerste vrouwelijke schepen in Merchtem. Op een eerste vrouwelijke burgemeester was het wachten tot 1989: toen mocht Chantal De Smedt (CVP) de burgemeesterssjerp omgorden. Ze zou echter datzelfde jaar nog opgevolgd worden door partijgenoot Herman Magnus.

Waarde Kiezeressen van Merchtem,

Voor de eerste maal in de geschiedenis van Merchtem hebt ge de gelegenheid, uwe stem uit te brengen achter den naam van eene vrouw! De vrouw die zich bereidwillig ten dienste stelt van hare medezusters om hunne belangen en die van hun familie in den gemeenteraad te verdedigen is de vrouw van Dokter Van den Houte.

Onnoodig haar voor te stellen.

Iedereen kent ze. Iedereen weet met welke toewijding ze de dokter terzijde staat om de menschen te helpen op alle gebied.

KIEZERESSEN,

Wilt gij kracht geven aan uwen wensch medezeggenschap te hebben in politieke zaken en wilt gij van politieke rijpheid getuigen, dan is het uw plicht te stemmen voor uwe medezuster op de lijst van de verdedigers van het vrouwenstemrecht, dit is de C. V. P. Nr **2**.

Weg met U.D.B., liberalen en democratisch blok, anders genoemd communisten! die ons voor onmondig houden en minachten! Wij zullen ze betalen met dezelfde munt en als ééne vrouw stemmen voor

Mevrouw Dokter VAN DEN HOUTE !

Drukkerij Emiel Asselman-Geeroms, Merchtem.

*Verkiezingspamflet voor
Helena Willems, 1946.⁵*

⁵ AHKS, Verkiezingspamflet 1946.

Is de strijd nu gestreden? Mag iedereen naar de stembus?

In een democratie is het de bedoeling om zoveel mogelijk mensen bij het beleid te betrekken. Doorheen de jaren werd er stevig gediscussieerd over wie er nu mocht deelnemen aan de verkiezingen. Alle Belgische mannen mogen stemmen sinds 1893, althans vanaf de leeftijd van 21 jaar. Voor vrouwen gold dezelfde regeling vanaf 1921 op gemeentelijk vlak en vanaf 1948 voor alle niveaus. Veertig jaar later, in 1981, werd de kiesleeftijd verlaagd naar 18 jaar. Sindsdien duiken er af en toe stemmen op om de leeftijd evt. te verlagen naar 16 jaar...

Daarnaast is de vraag wie er allemaal mag deelnemen: alle Belgen of iedereen die in België woont. Die discussie werd beslecht in 1998. Als gevolg van het Verdrag van Maastricht kregen alle EU-burgers het recht om te stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen in België. Zij vallen wel niet onder de opkomstplicht. Zes jaar later kregen ook Niet-EU-burgers actief stemrecht, zij het wel onder voorwaarden.

Verkiezingskaravanen...

Een verdwenen stukje verkiezingsfolklore zijn de verkiezingskaravanen (verkiezingsstoeten). Jarenlang werd er voor de verkiezingen een dag georganiseerd waarop de verschillende politieke partijen zichzelf kenbaar mochten maken op de openbare weg. Die dag reden auto's, versierd met een partijlogo en/of –slogan, rond in het dorp. Onderweg werd aan alle passanten het programma (a.d.h.v. slogans) bekend gemaakt en ondertussen deelde men allerlei gadgets, snoepjes e.d. uit. Hoewel de komst van de stoet tot ver te horen was, verdween het fenomeen rond de jaren 1990 stilletjes uit het straatbeeld. Uit veiligheidsoverwegingen, volgens de ene, om klaarheid te scheppen in partijfinanciering, zeggen anderen.

Wat als een kandidaat overlijdt in volle verkiezingsstrijd?

Het antwoord op die vraag kent Merchtem sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 1988. Kort voor 'de keus' overleed Jan De Neve (kandidaat GMB), maar omdat de lijsten officieel waren gemaakt voor zijn overlijden, verscheen zijn naam op het verkiezingsformulier. Men kan dus voor een overleden kandidaat stemmen, de zetel gaat dan naar de opvolger.

Plak- of knokploeg?

Bij verkiezingen hoort natuurlijk propaganda: posters, muurschilderingen, folders, spotprenten, schotschriften ... In het heetst van de politieke strijd kon dat ver gaan. Dat kon men lezen in de “verwijtproza” van sommige brochures die op de tentoonstelling lagen. Die verwijten zijn soms gericht aan de ervijand, maar even goed aan de vroegere bondgenoot van wie men afscheurde.

Dat gemeentepolitiek gevoelig lag, ondervonden ook plakploegen. In sommige gevallen werden affiches, kort na het pappen, door de tegenstander naar beneden getrokken. De plakborden op de Reedijk waren ervoor gekend.

Een relict uit vroegere (verkiezings-)tijden: een geschilderde '3' in de Burchtlaan, ter hoogte van nr. 32

Hoe succesvol kan een eenmanslijst zijn?

Een veelbesproken figuur uit de Merchtemse politieke geschiedenis is ongetwijfeld Gerard Vanden Eede. Hij diende in 1964 een communistische eenmanslijst in. Merchtem had echter geen sterke linkse politieke traditie. Hoewel strijdvaardig genoeg, wist hij de kiezers niet echt te overtuigen, hij raakte niet verkozen. Erger zelfs, in het hele dorp spotte men dat hij slechts 1 voorkeurstem had gekregen en dat zelfs zijn eigen vrouw niet op hem had gestemd. Of dat überhaupt klopt, konden we niet achterhalen. In ieder geval nam Vanden Eede later geen deel meer aan de verkiezingen.

1976: Eerste groot-Merchtemse gemeenteraadsverkiezingen

1976 staat in het geheugen van velen gegrift als “het jaar van de fusies”. Dat jaar gebeurde de grootste fusieoperatie in België: het aantal gemeenten werd verminderd van 2.359 naar 596. Merchtem fuseerde met Brussegem en Hamme die tot dan toe onafhankelijke gemeenten waren. De fusies waren bedoeld als besparingsoperatie, maar ook als een poging om de gemeenten daadkrachtiger te maken.

Omdat de fusies in het hele land op korte tijd werden doorgedrukt, waren ze niet echt van harte. Er ontstond verzet in heel wat gemeenten, maar uiteindelijk moest men zich bij de situatie neerleggen. Ook bij ons was dat het geval. De gemeenteraden van Brussegem en Hamme lieten in hun verslagen vastleggen dat het tegen hun wil was, maar dat ze zouden meewerken. Hamme liet zelfs verstaan dat een samengaan met Wemmel “natuurlijker” was, maar tijdelijk onmogelijk omwille van het taalstatuut van Wemmel.

Om de nieuwe gemeenten sneller tot 1 geheel te smeden, waren de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 al een ‘intergemeentelijk gebeuren’. Voor het eerst kon men in Merchtem, Brussegem en Hamme op dezelfde lijsten stemmen. Als gevolg van die verkiezing werd Hubert Jegers de eerste groot-Merchtemse burgemeester

In het kieshokje ...

Sinds het ontstaan van België is de stemming geheim. Vandaar dat men in stembureaus hokjes of schutsels plaatst. In dat stemhokje wordt de kiezer geacht om geldig te stemmen. Theoretisch gezien was dat niet zo moeilijk: je mocht enkel het/de 'juiste' bolletje(s) naar keuze kleuren. Het nat maken van het potlood, stond gelijk aan sabotage...

Praktisch gezien was stemmen dus niet zo moeilijk, hoewel het stembiljet op zich mensen kon parten spelen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen doorgaans niet, omdat het aantal kandidaten en partijen doorgaans vrij beperkt was. Bij nationale verkiezingen kon de grootte van de stembiljetten echter dermate zijn dat stemmen een geklungel werd...

Met het elektronisch stemmen (vanaf 1994) verdween in heel wat gemeenten het rode potlood en het papieren stembiljet, maar ook ongeldig stemmen. Teken en of bijschriften (vb. "zakenvullers!") waren niet meer mogelijk.

Ook de methode om de zetels te verdelen niet altijd hetzelfde geweest. Vandaag hebben we een systeem van evenredige vertegenwoordiging. Dat betekent dat de zitjes in de gemeenteraad worden verdeeld volgens het percentage stemmen dat een partij haalt. Dat heeft voor- en nadelen. Bijvoorbeeld: wanneer een partij te weinig stemmen haalt om een zetel binnen te halen, worden hun stemmen meegeteld in het voordeel van de overwinnaar.

Dat is niet altijd zo geweest. Doorheen de 19de eeuw gold in ons land het "meerderheidsstelsel". Dat betekende dat men bij de gemeenteraadsverkiezingen moest stemmen voor zoveel kandidaten als er mandaten waren. Voor elke zetel moest een kandidaat de volstrekte meerderheid halen, anders volgde een herstemming. In 1895 voegde de overheid een systeem van beperkte evenredige vertegenwoordiging in. Vier jaar later werd het meerderheidsstelsel volledig afgeschaft.

Daarnaast bestond er ook lange tijd het systeem van bontstemmen of 'panacheren'. Dat betekende dat je je stem mocht geven aan mensen op verschillende lijsten. Omdat het systeem relatief weinig werd gebruikt, werd het in 1976 afgeschaft. Maar helemaal verdwenen is het idee niet: af en toe duikt het idee op in de media...⁶

⁶ <https://www.standaard.be/opinies/ik-wil-kunnen-panacheren/40777054.html> (opinieartikel 28/5/2024)

Lokale baronieën. “Verkozen zonder strijd”.⁷

In heel kleine gemeenten was de politieke strijd in de 19de en 20ste eeuw vaak weinig spectaculair. Daar ontstonden vaak ‘lokale dynastieën’ of ‘lokale baronieën’: een kleine groep mensen ‘met invloed’ die decennialang de politiek beheersten. Vaak waren dat lokale notabelen (edelen, herenboeren of brouwers). In Merchtem-centrum, bijvoorbeeld, beheerste brouwer Jozef Van Ginderachter 27 de lokale politiek...

Brussegem en Hamme ondergingen hetzelfde fenomeen. Exemplarisch waren de verkiezingen van 1899 (voor een gedeeltelijke vernieuwing van de gemeenteraad): er werd maar 1 lijst ingediend en de besluitende commentaar luidde veelbetekenend: “Gekozen zonder strijd”. Ook bij latere verkiezingen dook deze veelzeggende zin op in officiële stukken. En ook al probeerden enkelingen het machtsmonopolie te doorbreken, de brouwersfamilie De Keersmaecker bleef decennialang een grote vinger in de politieke pap te brokken hebben...

Zegel van het “gemeentebestuur van Hamme (by Assche) in Brabant”⁸

⁷ ARAA. Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938. Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 150. Stukken betreffende de uitslagen van 1899 voor de gedeeltelijke vernieuwing van de gemeenteraden (Hamme).

ARAA. Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938. Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 152. Staten met de resultaten van de verkiezingen van 1903 en 1907.

⁸ ARAA. Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938. Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 152. Staten met de resultaten van de verkiezingen van 1903 en 1907.

Verzuiling en verkiezingen: de verkiezingen van 1932 en 1938

In de tweede helft van de 19de eeuw, in de aanloop naar het algemeen stemrecht, ontstond er een nieuw fenomeen: de verzuiling. Partijen ontwikkelden een netwerk van scholen, hospitalen, week- en dagbladen, sportclubs, cultuurverenigingen, fanfares, cafés, vakbonden en ziekenfondsen. Het doel van dat netwerk was simpel: partijen wilden hun kiezers aan zich binden van de wieg tot in de kist.

Dat was ook in Merchtem-centrum het geval: tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw zou het openbaar leven zich opdelen in twee kampen. Maurits Sacré merkte in 1917 in dat verband op dat de Merchtemse politiek beheerst werd door een strijd tussen katholieken en *'katholieken met liberalen steert'*...⁹ Daarmee benadrukte hij dat de ideologische invulling van de strijd in de dorpspolitiek vrij flou was. De politieke strijd had vooral te maken met enkele sterke persoonlijkheden, familie- en beroepsbanden en sociaal dienstbetoon. De allereerste arbeiderslijst in Merchtem verwoordde dat laatste bijzonder goed: *"Het is voor u werklieden en bedienden totaal onmogelijk geworden nog voor rijke heeren te stemmen aangezien deze als ge in nood zijt, zooals we het gezien hebben in de oorlogsjaren, u van Pontius naar Pilatus sturen en u op den achtergrond schuiven, zeggende dat ge toch maar werkvolk zijt."*¹⁰ Ondanks de strijdvaardigheid die te lezen valt in de pamfletten van deze lijst, kon ze electoraal niet wegen op de Merchtemse politiek. Een klassieke links-rechtstegenstelling zou in Merchtem uitblijven, vermits het dorp weinig geïndustrialiseerd en het dus ontbrak aan een grote arbeidersklasse.¹¹

Hoezeer de arbeiderslijst probeerde in 1921, de tweedeling van Merchtem bleek te sterk. Ook tien jaar later bleek dat het geval. Dat illustreert ook een liberaal pamflet uit 1932: *"Kiezers en kiezeressen van Merchtem en Peiseghem sinds jaren is er hier voor u niets meer te bekomen of zijt gij van geen en tel indien gij geen deel maakt van een der twee muziek maatschappijen van Merchtem. Het oogenblik is gekomen dat gij dezen dwang van u kunt werpen met te stemmen voor de vrije liberale lijst"*.¹²

De twee muziekmaatschappijen waar het pamflet over had waren enerzijds de Fanfare Concordia en anderzijds Harmonie St. Cecilia. Het waren beide katholieke verenigingen, die zich doorheen de tijd steeds meer van elkaar zouden distantiëren. De politieke gang van zaken in het interbellum zou die trend bespoedigen. Na een tijd bleek de strijd tussen de twee verenigingen gelinkt te zijn aan de strijd tussen enkele brouwers: Jozef van Ginderachter aan de ene zijde (fanfare), brouwers Henri Van Assche en Adolf Van Cappellen aan de andere zijde (harmonie).

Veelbetekenend in deze situatie waren de discussies rond de aanleg van een elektriciteitsnet in de jaren 1920. Daarbij wist Jozef Van Ginderachter zich als leider van de oppositie te profileren. In die

⁹ ROBBERECHTS, *De Groote Oorlog*, p. 23

¹⁰ AHKS, verkiezingspamflet lijst 4 (1921)

¹¹ Dat er geen grote arbeidersmassa in Merchtem was, illustreert het feit dat de arbeiderslijst in 1921 opkwam met slechts 3 kandidaten. Ook in 1946 kwam de communistisch bestempelde lijst 'Democratisch Blok' op met slechts 10 kandidaten...

¹² AHKS, verkiezingspamflet lijst 2 (1932)

mate dat de meerderheid hem een onderhandelingsmandaat toevertrouwde.¹³ Het zou bijdragen tot zijn verkiezingsoverwinning in 1932, met bijhorende burgemeesterssjerp. Van Ginderachter zou burgemeester blijven tot in 1959...

De ommekeer in de Merchtemse politiek van 1932 zorgde er volgens publicatie *Van vrijheid tot fusie* voor steeds meer spanningen in de Merchtemse politiek, in die mate dat *'het nemen van beslissingen met eenparigheid van stemmen, zoals het voorheen meestal het geval was geweest (...) uitzonderlijk [werd]'*.¹⁴ Voortaan bekeek men in de goegemeente iemand die een Ginder-Ale dronk in de als een katholiek. Liberale kiezers waren, naar eigen zeggen, in Fanfare-café's op hun hoede voor een haar van "Den Baard" (de bijnaam voor Van Ginderachter) in hun bier... Het politiek etiket van duivenbonden, toneelverenigingen ... werd enkel versterkt. Politieke kleur werd eens te meer verbonden met je familie/vrienden... Het ging zelfs zo ver dat in Van Ginderachter zich genoodzaakt zag om zich te verdedigen in officiële verkiezingspamfletten: *"Het is de gewoonte in Brussel, wanneer eene maatschappij, hetzij politieke, sportieve of andere, een feest geeft, dat de baas uit het lokaal eene reklaam vraagt aan den brouwer-leverancier. Die advertenties worden dan genomen door den vertegenwoordiger van den brouwer, buiten diens weet. En alzoo komt het dat mijne vertegenwoordigers ook op hun beurt eene advertentie moeten nemen. Het bewijs hiervan is dat op geen enkel der advertenties mijn naam te vinden is. (...) Te Merchtem moet men politiek bier drinken. (...) Ik verbied niet aan mijne vrienden andere bieren te drinken dan de mijne."*¹⁵

De (inter-)nationale politieke tegenstellingen aan het eind van de jaren 1930 werkten de machtsbasis van Van Ginderachter enkel in de hand. In 1938 verwierf hij bij de gemeenteraadsverkiezingen een volstrekte meerderheid aan stemmen. Toch bleef de tweespalt sluimeren. Na WO II zou die, gemengd met oorlogsprikelen, leiden tot een scheuring in katholieke middens. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 hadden Merchtemnaren de keuze tussen een 'Christelijke Volkspartij' (CVP) en een 'Vrije Christelijke Volkspartij' (VCVP). De eerste werd gelinkt aan de Fanfare. De tweede werd door de CVP bestempeld als 'links'¹⁶ en telde sympathisanten telde van de Harmonie. Gaandeweg zou de Vrije CVP opgaan in de Gemeentebelangen (GMB, 1964), die in 2000 een alliantie aanging met het liberale VLD. Pas in datzelfde jaar 2000 zouden de 'liberalen' de 'katholieken' van de gemeentelijke troon stoten.

¹³ AHKS, politiek pamflet 'Aan de kiezers van Merchtem. Om te vergelijken'.

SOETENDAELLE, *Van Vrijheid tot fusie*, pp. 155-156.

¹⁴ SOETENDAELLE, *Van Vrijheid tot fusie*, p. 156

¹⁵ AHKS, politiek pamflet 'Waarde kiezers' (1946?)

¹⁶ AHKS, politiek pamflet 'Aan de inwoners van Merchtem. Links of rechts.' (1946)

Waarde kiezers,

Op het laatste oogenblik komt een laffe persoonlijke uitval tegen mij en tegen mijn handel. Dat is hun gewoonte.

Wat nen hoop laffe leugens ! **geen enkel bewijs, altijd hetzelfde wanbedrog !** Ik wil op die vuige laster niet antwoorden.

Wilde ik politieke tegenstrevers zwart maken, dat kan ik gemakkelijk, maar ik wil zoo laag niet vallen.

Het ware mij gemakkelijk met getuigenissen, van leden der meerderheid te bewijzen dat dit alles gesteund is op persoonlijk belang en afgunst van enkele onder hen, maar ik houd aan geen persoonlijkheden.

Enkel ga ik een woord uitleg geven over de Reklaam, omdat sommige eenvoudige menschen dit zouden verkeerd kunnen opvatten.

Het is de gewoonte in Brussel, wanneer eene maatschappij, hetzij politieke, sportieve of andere, een feest geeft, dat de baas uit het lokaal eene reklaam vraagt aan den brouwer-leverancier. Die advertenties worden dan genomen door den vertegenwoordiger van den brouwer, buiten diens weet. En alzoo komt het dat mijne vertegenwoordigers ook op hun beurt eene advertentie moeten nemen. Het bewijs hiervan is dat op geen enkel der advertenties mijn naam te vinden is.

Iedereen in Brussel die mij kent, weet dat ik Katholiek Provinciaal raadslid van Brabant ben. Dat Katholiek-zijn, daar ga ik fier op ! Ik toon het altijd, overal, tegenover iedereen !

Waarom durft Van Cappellen zijnen lijst niet Katholiek noemen ? Ah, ik vergeet... Schepene Van Assche heeft immers verklaard dat den azijnbrouwer De Pauw, de groote meester is.

De bierhandel in Brussel is van breedere opvatting dan hier.

Te Merchtem moet men politiek bier drinken. *Hoe dikwijls heeft Schepene Van Assche er zich al over beklagd ?!*

Te Brussel drinkt men bier naar goesting. Katholieke brouwers leveren in liberale en socialistische huizen en instellingen ; liberalen leveren bij katholieken en wederzijds.

Ik verbied niet aan miine vrienden andere bieren te drinken dan de mijne.

Ik lever bier aan wie het mij vraagt, beste bier aan voordeeligen prijs !

De klanten komen van zelf hier te Merchtem... dat is de gramschap!

Kiezers van Merchtem laat U niet misleiden door leugens, en stemt allen voor de

Katholieke lijst nr 1 partij van orde en vrede !

Jozef VAN GINDERACHTER

Provinciaal Raadslid,

uittredend gemeenteraadslid.

‘Op de wip’, maar met serieuze gevolgen...

Verkiezingsuitslagen kunnen tot hevige emoties leiden – zowel gelatenheid, teleurstelling als blijdschap... Soms laaien die emoties zo hoog op dat ze de samenleving (even) domineren. Dat was zeker het geval in 1976. De lijst van de (“liberale”) Gemeentebelangen ofte GMB, onder leiding van Jules Segers, hadden vooruitgang geboekt. De uitslag werd uitbundig gevierd in het plasticfabriek van De Neve (Exmapla), omdat men van mening was dat de meerderheid na al vele jaren gebroken was. Echter, een volstreekte meerderheid had GMB niet. De partij rekende erop dat de Volksunie (VU) met hen in zee zou gaan. Dat bleek echter een misvatting...

Marcel Vanden Eede, lijsttrekker van de VU, besliste om in zee te gaan met CVP. Hij bezorgde daarmee Hubert Jegers (opnieuw) de burgemeesterssjerp. Het bleek een bittere pil voor GMB, die rekende op een voorakkoord met VU... De spanningen liepen dermate op dat uitgesproken GMB’ers Van Den Eede ‘een lesje wilden leren’. Ten huize Van Den Eede werden de ruiten ingegooid, er volgde een telefonische bommelding, ’s avonds werd er op de garagepoort gebonkt, zijn dochters kregen verwijten naar het hoofd ... Op het trottoir aan Van Den Eedes huis werd ‘JUDAS’ geschilderd en kort daarop verscheen het woord op verschillende plaatsen in Merchtem. De belaging ging zo ver dat er ’s avonds tot een zestal agenten in de buurt van zijn woning werden opgesteld. Vanden Eede zelf trok zich op een bepaald moment terug in een chalet van vrienden te Barvaux. Hij keerde terug wanneer de situatie enigszins gekalmeerd was, hoewel een politieel uitgaansverbod nog een tijdje van kracht bleef.¹⁷

Straf genoeg deed zich zes jaar later, met de verkiezingen van 1982, eenzelfde situatie voor. Opnieuw zat de VU op de wip met één verkozenen. Dit keer was het Luc Van Weyenberg die zou bepalen hoe het gemeentehuis zou kleuren. Hij koos ervoor om in zee te gaan met GMB. Dit keer bleef het rustig in Merchtem...

¹⁷ SMET H. Als uw vader thuiskomt dan maken wij hem dood. Keiharde politieke ruzie in Merchtem. In *Het Nieuwsblad*, 19/10/1976.

Thema- en lokale partijen¹⁸

Wat gemeenteraadsverkiezingen echt uniek maken, zijn uiteraard de lokale noden waaruit lokale programma's en partijen groeien. Wie op zoek gaat naar zuiver lokale partijen en afgaat op de naam, kan niet blindelings vertrouwen op de naam van partijen. Het is immers zo dat, sinds de jaren 2000, steeds meer gevestigde partijen onder een lokale naam naar de kiezer trekken – een landelijke trend. Op die manier willen lokale afdelingen zich soms distantiëren van nationale partijdiscussies en schandalen en zichzelf op een positieve manier profileren. Tegelijk wil men zo onafhankelijke kandidaten aantrekken.

Een voorbeeld hiervan uit de laatste jaren is ongetwijfeld de 'Lijst van de Burgemeester' (2006, 2012) die GMB'ers, liberalen en socialisten bundelde onder de aanvoering van de liberale burgemeester Eddie De Block. Toen die laatste de gemeentepolitiek in 2018 verliet, moest de coalitie op zoek naar een nieuwe naam. Dat werd Lijst1785, een overwegend liberale lijst. Aangevoerd door Maggie de Block, Eddies zus en federaal minister, behaalde de lijst een meerderheid al was de winst niet zoals verwacht. Een nieuwe lokale partij, PRO-Merchtem, ging met heel wat stemmen lopen. Deze partij werd amper een jaar voor de verkiezingen opgericht door Joris Verspecht, die tot 2017 gemeenteraadslid was voor het christendemocratische CD&V. PRO-Merchtem kantte zich vooral tegen de verstedelijking van Merchtem en pleitte voor een meer open vorm van politiek. Hoewel de lijst slechts 1 ervaren politicus telde (Verspecht zelf), wist de lijst een kwart van de Merchtemnaars inhoudelijk te overtuigen van haar project. Vanuit het niets behaalde de lijst 7 zetels in de gemeenteraad...

Hoewel de verkiezingen van 2018 vooral draaiden rond verstedelijking en politieke openheid, was dat helemaal geen nieuw thema. Al in 1994 had een andere lokale partij, 'Anders 2000' van Louis Vrijders, hetzelfde thema aangekaart. Datzelfde jaar namen 2 andere lokale lijsten deel aan de verkiezingen: 'Burger', een persoonlijk project van toenmalig VU-burgemeester Luc Van Weyenbergh en de PSJV of 'Partij voor Sport, Jongeren en Vernieuwing', getrokken door nieuwkomer Jean De Block. De PSJV eiste vooral meer aandacht en middelen voor het Merchtemse sportleven

¹⁸ Gemeentechek. *Het Nieuwsblad*, 9/10/2023.

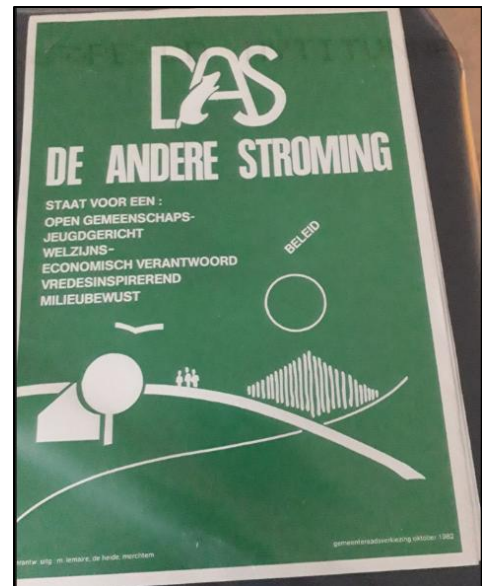
AHKS, diverse documenten.

BAERT, *Lijst1785 van Maggie De Block krijgt rake klappen*

Politieke Tribune. In *De Streekkrant*, 29/9/1994.

ROGGEMAN, *Gemeentechek. Waarom partijen steeds vaker kiezen voor lokale naam*

Een andere opmerkelijke lokale partij was DAS, 'De Andere Strooming' die in 1982 deelnam aan de verkiezingen. Dit lokaal initiatief wilde een nieuwe politieke wind laten blazen door te focussen op openheid, jeugd, soberheid, welzijn, vrede en milieu. Qua soberheid wilde DAS de daad bij het woord voegen: het verklaarde op haar oprichtingspamflet dat het zo weinig mogelijk politieke pamfletten wou verspreiden... De lijst behaalde geen verkozenen. Midden jaren 1980 richtte het merendeel van de DAS'ers een Merchtemse Agalev-afdeling op.

*Infoblaadje van DAS, 1982.*¹⁹

Lokale partijen ontstaan ook soms op basis van spanningen tussen centrum en buitenwijken. Een mooi voorbeeld daarvan was 'Verenigd Peizegem', een partij die deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1964, 1970 en 1976. Nadien ging de lokale lijst op in de lijst van de grootste uitdager van de machthebbers, de Gemeentebelangen (GMB).

De tegenstelling centrum-buitenwijken bestond ook in kleine dorpen als Brussegem. Tijdens de verkiezing van 1921, bijvoorbeeld, werden er 2 lijsten ingediend. Opvallend daarbij is dat lijst 1 (de 'uitdagere') bestond uit 7 kandidaten, waarvan slechts 2 kandidaten uit Brussegem-centrum. De rest was afkomstig uit Linthout, Oppem en Bollebeek. Lijst 2 bestond uit 9 kandidaten, allemaal afkomstig uit Brussegem-centrum. Misschien verklaart dat deels waarom de strijd zo fel werd gevoerd (zie ook p. 8-9).

De meest opmerkelijke lokale lijst is allicht de eenmanslijst van Jules Biesemans, bijgenaamd 'Jules van Mus'. Hij diende zijn lijst in naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 en had 1 speerpunt: het afvalbeleid. Niet verwonderlijk, want Biesemans haalde al jaar en dag het vuilnis op in de gemeente als zelfstandige. Kort voor 1970 had het gemeentebestuur echter beslist om het huisvuil te laten ophalen door een intercommunale. Biesemans trok ten strijde om die beslissing ongedaan te maken. Een zitje in de gemeenteraad haalde hij niet, maar zijn lijst kostte de meerderheid (CVP) een aantal stemmen. Gemeentepolitiek zat er dus niet in, maar toch haalde hij zijn slag (deels) thuis: de nieuwe manier van afvalophaling werd nog even uitgesteld...

¹⁹ AHKS, politieke propaganda DAS (1982).

Bronnen

Algemeen Rijksarchief Anderlecht (ARAA)

- Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938.
 - o Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 150. Stukken betreffende de uitslagen van 1899 voor de gedeeltelijke vernieuwing van de gemeenteraden (Hamme).
 - o Gemeenteraadsverkiezingen, nr. 152. Staten met de resultaten van de verkiezingen van 1903 en 1907.
 - o Gemeenteraadsverkiezingen, nrs. 159, 163 en 166. Valideringsdossies van de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 (resp. Brussegem, Hamme en Merchtem).
- Provinciebestuur Brabant. Reeksen L en M.
 - o Dossiers inzake de validering van de gemeenteraadsverkiezingen op 15 oktober 1899. 3 (Brussegem), 4 (Hamme), 5 (Merchtem)
 - o Dossiers inzake de validering van de gemeenteraadsverkiezingen op 15 en 21 oktober 1911. 26 (Brussegem), 27 (Hamme)

Archief Heemkring Soetendaelle

- Tentoonstellingsmateriaal gemeenteraadsverkiezingen (2018), diverse documenten (ongeklasseerd).

BAERT, D. Lijst1785 van Maggie De Block krijgt rake klappen in Merchtem, maar blijft de grootste partij. www.vrt.be, 14/10/2018.

Politieke Tribune. In *De Streekkrant*, 29/9/1994.

ROGGEMAN, B. Gemeentechek. Waarom partijen steeds vaker kiezen voor lokale naam. "Ver weg van nationale partijdiscussies". In *Het Nieuwsblad*, 9/10/2023.

ROBBERECHTS, W. *De Groote Oorlog aan deze en gene zijde van Buggenhoutbos*. Baasrode, 2013

SMET H. Als uw vader thuiskomt dan maken wij hem dood. Keiharde politieke ruzie in Merchtem. In *Het Nieuwsblad*, 19/10/1976.

SOETENDAELLE, *Merchtem van vrijheid tot fusie*. Merchtem, 1982.

VAN DAMME, P. *Zonder woorden? Een geschiedenis van België in spotprenten*. 2011

WITTE, E. Tussen experiment en correctief. De Belgische gemeentelijke kieswetgeving in relatie tot het nationale kiesstelsel. (1890-1970). In *Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium te Spa, 2-4 sept. 1992* (Gemeentekrediet, Historische Uitgaven). 1994, p. 13-72.

<https://www.rosavzw.be/nl/themas/feminisme/feministische-golven>

<https://www.sampol.be/2013/02/de-ontzuiling-is-nog-niet-verteerd>

https://www.senate.be/home/sections/geschiedenis_en_erfgoed/AES-SU/art-3-3_nl.html

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/04/07/100-jaar-geleden-belgische-vrouwen-gaan-voor-het-eerst-stemmen/>

<https://verkiezingsresultaten.belgium.be/nl/search/gemeenteraden>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Stemrecht_in_België

Inhoud

Ten geleide...	3
Betalen om te mogen stemmen? Of liever ‘moeten gaan stemmen’? Over de strijd om algemeen stemrecht.	4
Over vrouwenstemrecht...	8
Is de strijd nu gestreden? Mag iedereen naar de stembus?	12
Verkiezingskaravanen...	12
Wat als een kandidaat overlijdt in volle verkiezingsstrijd?	12
Plak- of knokploeg?	13
Hoe succesvol kan een eenmanslijst zijn?	13
1976: Eerste groot-Merchtemse gemeenteraadsverkiezingen	14
In het kieshokje ...	15
Lokale baronieën. “Verkozen zonder strijd”.	16
Verzuiling en verkiezingen: de verkiezingen van 1932 en 1938	17
‘Op de wip’, maar met serieuze gevolgen...	20
Thema- en lokale partijen	21
Bronnen	23